

FLORENCE FOSTER JENKINS

Nicholas Martin
Jasper Rees

FLORENCE FOSTER JENKINS

*Hämmastav lugu Ameerika tuntuimast
ja vähim hinnatud sopranist.*

Inglise keelest tõlkinud Mai Tõnisoo

Originaali tiitel:

Nicholas Martin and Jasper Rees

Florence Foster Jenkins

The remarkable story of America's best-known and least-talented soprano

Biograafia © Big Hat Stories Ltd, Jasper Rees, 2016

Fotod filmist „Florence Foster Jenkins” © Pathé Productions Limited, 2016

Tänuõnad pildimaterjali eest: The Library of Congress, Billy Rose Theatre Division, The New York Public Library, Museum of the City of New York, Byron Collection, Getty Images, Margaret Bourke-White, The LIFE Picture Collection, Gregor Benko, NYC Municipal Archives, Carnegie Hall Archives.

Kõik õigused kaitstud. Ühtki osa sellest teosest ei tohi kirjastaja eelneva kirjaliku loata ei paljundada ega ühelgi muul moel levitada.

Toimetanud Kristiina Ainelu

Kujundanud Villu Koskaru

Tõlge eesti keelde © Mai Tõnisoo ja Tänapäev, 2016

ISBN 978-9949-85-013-6

www.tnp.ee

Trükitud AS Printon trükikojas

Jasper Rees on kirjanik, kunstiajakirjanik ja kolumnist, kes on alates 1988. aastast teinud kaastööd paljudele Briti väljaannetele.

Nicholas Martin on töötanud krupjee, töömehe, väljaviskaja ja baarmenina. Kahekümnendate eluaastate alguses oli ta merel tekimadrus ja hiljem jahikapten. Seejärel oli ta ajakirjanik ning tegi kaastööd The Sunday Timesile, Guardianile ja paljudele ajakirjadele, 1992. aastal sai ta riiklikust filmi- ja meediakoolist stsenaaristidiplomi. Ta kirjutas tükk aega televisioonile, enne kui jõudis British Pathé ja „Florence Foster Jenkinsi” juurde.

SISUKORD

Proloog	7
1. Wilkes-Barre, Pennsylvania	15
2. Proua doktor Jenkins	29
3. Philadelphialane	43
4. Muusikajuht	57
5. Proua St Clair Bayfield	70
6. Pärija	84
7. Klubinaine	97
8. Laulev president	115
9. Leedi Florence	139
10. „Öökuninganna”	166
11. Carnegie Halli primadonna	182
12. Nagu isa, nõnda tütar	196
Epiloog	211
Tänuõnad ja bibliograafia	215

PROLOOG

Kolmapäeval, 25. oktoobril 1944 jäi Carnegie Halli uste taha ligikaudu kaks tuhat inimest. Ummistades New Yorgi kõnniteed, lehvitasid mõned sisse pääseda üritades kahekümmeliste, kuigi kõige kallimad piletid, mis olid juba ammu välja müüdnud, maksid ametlikult kolm dollarit. Neil jäi üle vaid pealt vaadata, kuidas Cole Porter sisenes Ühendriikide kõige pühamasse kontserdisaali, kus viibisid ka palavalt armastatud sopran Lily Pons ja burleskikuninganna Gypsy Rose Lee. Mõni rääkis pärast, et nägi saali heljumast ka Tallulah Bankheadi. Vana Carnegie Hall kubises samuti ajakirjanikest, kes olid tulnud kummalist nähtust oma silmaga vaatama.

Eelmisel õhtul esines samal laval president F. D. Roosevelti kampaania toetuseks Frank Sinatra. Järgmisel õhtul astus üles New Yorgi filharmooniaorkester Artur Rodziński juhtimisel. Aga 25. oktoobril esines seal Florence Foster Jenkins, kopsakas seitsmekümnendates naisterahvas, kes oli hiljuti hulga plaate välja andnud. Just need – sealjuures ka Mozarti Öökuninganna aaria ja Delibes' „India kellamäng” („The Indian Bell Song”) – olidki tekitanud rahvas palavikulise soovi teda oma kõrvaga kuulda.

Seda õhtut ei tohiks päeva enda olulisuse tõttu maailma ajaloos mäletadagi: 1944. aasta 25. oktoober on niivõrd pöördeline kuupäev, et selle kohta on kirjutatud lausa raamat, „Üks päev

väga pikas sõjas” („One Day in a Very Long War”), autoriks John Ellis. Filipiinidel kasvas Leyte merelahingust ajaloo suurim merekonflikt, kus keiserlik Jaapani merevägi kasutas USA sõjalaevade vastu enesetapupommitajaid *kamikaze*’sid. Euroopas vabastasid Rumeenia ja Nõukogude väed viimase Saksa okupatsiooni all oleva Rumeenia linna, Wehrmachi väed said lüüa ka Norras Kirkenesis ning USA ja Briti õhujõud osalesid päise päeva ajal Esseni, Hombergi ja Hamburgi ründamises.

Carnegie Halli kogunenud publikule vaatas kontserdikava kaanefotolt vastu volüümikas daam, kelle pruune püsilokke kaunistas tiaara. Raske kaelakett lookles üle avara dekoltee kahe hoolikalt kokku põimitud käe poole. Vasaku käe pöialt kaunistas sõrmus. Ta pilk oli terav ja lõug ette suunatud. Tema nimi oli trükitud mustade trükitähtedega ning selle all sinisel taustal seisis „koloratuursopran”.

Kava sisekülgedel oli kirjeldatud soprani varasemaid triumfe. „Madam Jenkinssi” – nagu ta ennast kutsuda armastas – „ tõlgen-dusi iseloomustab talle omane erakordne stiil ja sarm.” Nii väideti New York Journal-Americanis. Keegi doktor B. B. James (väljaanne pole teada) kinnitas, et pealinna kontserti väisanute hulgas oli Washingtoni poliitika-, kultuuri- ja vaimutegelasi, kõik kriitilise meelega kuulajad. New York Daily Mirroris kõneldi autoriteetsest ja kirjeldamatult sarmikast isikust, kelle iga-aastased esinemised toovad endaga piiritut rõõmu.

Need kirjeldused langesid enam-vähem kokku kõige sellega, mida oli leedi Florence’i (veel üks tema enda eelistatud pöördumisviise) kohta varem kirjutatud. Ta oli esinenud valitud publikule alates 1910. aastatest, ja seda enamjaolt eriti pärast sajandivahetust New York Citys õitsele lõönud naisteklubide turvalises rüpes. 1917. aastal rajas ta oma seltsi ja nimetas selle Verdi klubiks, esinedes igal aastal Ritz-Carltoni hotelli ballisaalis klubi liikmetele. Ajakirjandust sinna ei lubatud, kui välja arvata Musical Courier, väljaanne, mille puhul võis alati loota sõbraliikule diskreetsusele, olgugi et raha eest. Esinemiste järel tekkis

talle terve hulk jüngreid, ning kui mõni värvikam vahelehuudja välja arvata, ei maininud keegi aastaid avalikult seda, mis oli Florence Foster Jenkinsi juures nii silmatorkav ja ilmne: et ta oli erakordselt andetu laulja. Selle asemel juubeldati, plaksutati ja summutati naeruhooget, toppides taskurätte suu ette.

1941. aastal tutvustasid tema lindistused ta viletsat häält ja äärmuslikku nooditundmist ka laiemale publikule, ning sõna läks liikvele. Sellele järgnes Carnegie Hall. Toeks pianist, flöödimängija ja keelpillikvartett, jätkas ta kõiksuguste nootide massimõrva, kandes erinevaid ebamaiseid kostüüme. Need kolm tuhat inimest, kes ummistasid Carnegie Halli, nagu kunagi varem polnud nähtud, aplodeerisid nõnda maruliselt, et leedi saatja Cosme McMoon nimetas esinemist kõige märkimisväärsemaks sündmuseks, mis seal kunagi on toimunud. Jenkinsi rünnakul „Võluflöödi” kuulsale aariale olid kõik imelise komöödiaetenduse omadused, kui ta järjekindlalt kõigist nootidest mööda laulis. Kuid see ei pidanud olema naljakas, mitte rohkem, kui tema tõlgendus „Clavelitosest”, lühikesest flirtivast hispaaniakeelsest laulukesest, mis viis publiku uue hüsteeria piirile. Samal ajal kui Florence loopis korvikesest käevangus publikusse roosinuppe, tuli üks enesekontrolli kaotanud näitlejanna oma loožist minema toimetada. Sellise hullunud õhkkonna puhul on raske ette kujutada, et keegi suudab korraldada stseeni, mispeale tuleks ta välja visata, ent ometi nii juhtus. Kordus, mida otsemaid nõuti, tähendas, et vaene McMoon pidi minema publikusse lilli ära korjama. Nauding – ja valu – oli teisel korral veelgi suurem. Ja kogu õhtu tõlgendas proua Jenkins naerupahvakuid ja ovatsioone kui siirast tunnustust tema kunstile. Hiljem liitusid pealtvaatajad temaga laval. „Kas te ei leia, et minust oli väga julge „Öökuningannat” uuesti esitada,” ütles ta ühele neist, „pärast seda imelist lindistust, mis ma stuudios tegin?”

Järgmisel hommikul levisid uudised üle kogu riigi. „Pr Jenkins, kui te pole veel temast kuulnud, ja see on päris tõenäoline, on daam, kes esineb, sest selle vastu pole ühtki seadust.”

Nii kirjutati Milwaukee Journalis. „Ta võtab laulud, mis näitavad Lily Ponsi parimast küljest, ja laseb neil end oma halvimast küljest näidata. Ja proua Jenkinsi halvim külge, nagu teile siinkohal kinnitame, on midagi hirmsat.” Earl Wilson New York Postist väitis, et Florence Foster Jenkins oskab laulda kõike peale nootide. „Hei, muusikaarmastajad!” oli tema artikli pealkirjaks. „Kuulsin proua Jenkinsit.” Kirjeldanud proua esinemist veidraima rahvanaljana, mida New Yorgis varem nähtud, juurdles ta oma artiklis – ta polnud muusikaajakirjanik – esineja tõsise oleku ja publiku ohjeldamatu lõbususe lahknevuse üle. Lahkudes kohtus Wilson mehega, kes pidi olema laulja isiklik esindaja, väites tema nimeks olevat Sinclair Bayfield.

„Miks?” küsis Wilson.

„Ta armastab muusikat,” teatas St Clair Bayfield, hilistes kuuekümnendates Inglise härrasmees, kes oli olnud aastaid teisejärguline näitleja Broadwayl. Wilsonil jäi seepeale küsida vaid üht: „Kui ta muusikat armastab, siis miks ta nii teeb?”

„Inimesed võivad öelda, et ma ei osanud laulda, aga keegi ei saa öelda, et ma ei laulnud.” Nii ütles Florence Foster Jenkins väidetavalt ise oma elu lõpu poole. See kõlab kohe kindlasti temalikult. Ta elas muusika nimel ja armastas esineda. Ta keeldus täielikult – ja sealjuures edukalt – uskumast, et tema kui laulja väljavaated on piiratud, ega lasknud mõnitajatel end hirmutada. Ilmselgelt jääb ka valus võimalus, et Florence lihtsalt ei kuulnud neid piiranguid. Publik tundis igatahes rõõmu tema siirusest ja heameelest, millega proua neile esines. Tema etteastetest kumas tänu karismale omamoodi tehnikat. Proua Jenkinsi näide on nii võrd inspireeriv, et isegi suurimad lauljad on talle oma südames koha leidnud. 1968. aastal küsis ajakiri New York noorukeselt Barbra Streisandilt, millise lauljaga ta sooviks sarnaneda. „Ray Charlesi ja Florence Foster Jenkinsiga,” vastas ta. David Bowie teatas 2003. aastal Vanity Fairile, et Florence'i 1962. aastal välja antud RCA album „Inimhääle hiilgus (????)” („The Glory (????) of the Human Voice”) on tema plaatide kogus üks neist kahekümne

viiest kauamängivast, mida ta peab oma suurimateks avastusteks. (Peale Jenkinsi oli ainus sopran mehe bluusi-, džässi- ja rokikogus Gundula Janowitz, kes laulis Straussi „Nelja viimast laulu”.)

Tänapäeval pole Florence enam üksi. Üks neid põhjuseid, miks tema erakordne lugu kõnetab ka tükk aega pärast seda, kui suured primadonnad, kellega ta end absurdsel kombel võrdles, on ammuilma unustatud, seisneb selles, et kõikjal meie ümber leidub Florence'i-suguseid: mitte kuigi andekaid esinejaid, kellel on sellegipoolest soov olla kuulatud. Florence'i viimase aja taaskehastused astuvad tavaliselt üles „X-factoris” või Ameerika talendi-*show's*, olles naerupahvakute üle hämmastunud nagu temagi. Florence on nende kaitsepühak. Nagu Cosme McMoon seda selgitas: „Ta arvas ise, et ta on väga hea.” Ent ometi oli Florence täiesti ainulaadne. Peaaegu alati jäetakse tähelepanuta tõsiasi, et ta oli kirglik, tõsimeelne ja äärmiselt teadlik muusikaarmastaja ning ühtlasi kontserdikorraldaja, kes oli kolmkümmend viis aastat New Yorgi noorte talentide patroon. Mõned alles karjääri alustanud ooperitähed olid tema sõpruse üle väga tänulikud. Kui tema püüdlused saavutada publiku heakskiitu tähendasid tegelikult alateadlikku vajadust ravida mingisugust hingehaava – ja nii igatahes tundub –, seisneb põhjus kusagil tema minevikus. Earl Wilson rääkis, et kuulis kusagilt, kuidas vanemad ja abikaasa olid pärssinud Florence'i muusikalisi ambitsioone, ja need vallandusid alles siis, kui kõik kolm olid siit ilmast lahkunud. See on kena muinasjutt. Aga kas see vastab ka tõe?

Üldjoontes on leedi Florence'i lugu tolle aja kohta tüüpiline: ameeriklannast, kes jahib haridust, darwinlikust soovist ühiskonnaredelil üles ronida, lahutuse stigmast üheksateistkümnendal sajandil, naiste mõjuvõimu suurenemisest naisteklubide tekke valguses ja kultuuri väärtusest. Tema teekond läbi rahast juhitud eduühiskonna on arhetüüpne, kuid samas äärmiselt eripärane. Ta sündis kohe pärast kodusõda, nägi Esimest maailmasõda ja elas selle üle, et järgmisesse sõtta jõuda. Juba varakult sattus ta abiellumise tõttu Ameerika militaarelu südamesse, kus leidis nii

mõndagi, mida imetleda oma mehe põhimõttekindlates naissoost sugulastes, samal ajal kui mehed olid nii vaimselt kui ka moraalselt selgrootud argpüksid. Tema abikaasa puudused, väitis leedi ise ja seda mõnevõrra õigustatult, armistasid teda vaimselt ja igaveseks. Lisaks tema enda perekonna nägelused, mis vajasid seadusesilmade sekkumist mitte ühe, vaid lausa kaks korda.

Florence'i elu algusaastatest pole infot, kuna inimese mälu võib voolida sama hästi nagu savi. Pole isegi selge, kas ta sündis Pennsylvanias või New Jerseys. Leedi hoomamatust kirjeldavad ka nimevariatsioonid hiljem ta tegevust kajastanud ajalehtedes: preili Florence Foster, proua doktor Jenkins, proua F. F. Jenkins, proua Foster Jenkins, proua Florence Foster Jenkins, madam Jenkins, leedi Florence, ja sinna juurde veel hulk kirjavigadega nimekujusid: proua F. E. Jenkins, proua Florence Foster Jenkins, Florence Foster Jones ja nimi, mis oleks talle endale kõige rohkem meeldinud, Florence Verdi Jenkins. Ei tundu kokkusattumusena, et vanem naisterahvas, kes sai kuulsaks oma kehva lauluhäälega, ei pälvinud esimeses elupooles vähimatki tähelepanu. Ühtki tema sõna ei pandud kirja ega mäletatud enne, kui ta oli juba üle neljakümne. Et lugu oleks veelgi keerulisem, ei jätnud ta endast maha ka ühtki päevikut ja andis ainult kaks intervjuud. Biograafi tööd raskendab samuti asjaolu, et alles on vaid neli kirja viiesajast, mille Florence ja St Clair Bayfield kirjutasid teineteisele üle kolmekümne aasta kestnud vabaabieli jooksul.

See on kaudselt ka härra enda lugu. Selleks ajaks kui St Clair noore mehena New Yorki saabus, oli tal juba omajagu seiklusi seljataga. Oma karjääri jooksul veetis ta laval kõvasti rohkem tunde kui Florence, ent naise kaks tundi Carnegie Hallis jättis kõik muu varju. Härrat ei paistnud see morjendavat, kuna ta oli leedile üdini pühendunud. Selle asemel peavad järeltulevad põlved just teda naise eluloo põhiliseks edastajaks. Üks peamisi allikaid on biograafia, millega ta alustas pärast naise surma ja mida jätkas hiljem tema lesk Kathleen. Seda ei avaldatud kunagi ja suurem osa tööst on kaduma läinud, ent proua Bayfield luges

sellest arvestatava osa linti 1971. aastal ühises intervjuus kahe Verdi klubi liikmega, kes tundsid Florence'it isiklikult. Aga isegi siin ei saa kõike pimesi uskuda: tuleb jätta kõrvale liialdused, mida Florence rääkis St Clairile, mida St Clair rääkis Kathleenile ja mida Kathleen kirja pani, kuna iga jutustaja näeb lugu enda mätta otsast. Florence'it võis pidada kindlasti ebausaldusväärseks jutuvestjaks, kes andis oma mälestustele talle endale kõige loogilisemana tundunud kuju. Talle meeldis oma isiksusega huvi äratada. Verdi klubi iga-aastase balli tipphetkeks oli klubi presidendi ilmumine rahva ette mõne müütidest või ajaloo tuntud naisterahva kostüümis. Ühel aastal riietas ta end tiivuliseks Inspiratsiooniingliks. Siis aga ilmus ta uhkelt Wagneri valkööri Brünhilde relvarüüs. Sarvedega kiiver peas ja oda käes, jättis see vaatepilt temast lummaliselt jõulise mulje. Aga mida ta selle hiiglasliku rinnaturvise taga peitis?

Teadmatus mõne ajaloolise tegelase suhtes pakub suurt huvi spekuleerijaile. Hetkedel, mil puudub ligipääs mõne mõistatusliku tegelase sisemaailmale, kogunevad kirjanikud, filmitegijad ja kunstnikud nagu janused karjad veesilma äärde. See kehtib ka Florence'i puhul. Temast on kirjutatud mitu näidendit, iga uus populaarsem kui eelmine. Esimene oli Terry Sneedi „Vähe” („Precious Few”), mille esietendus toimus 1994. aastal Arkansases Little Rockis. Charles Fourie „Laulujumalannat” („Goddess of Song”) võis näha esimest korda 1999. aastal Kaplinnas. Florence'i lugu jõudis ka Edinburghi Fringe Festivalile 2001. aastal Chris Ballance'i näidendiga „Elagu diiva” („Viva la Diva”). 2005. aastal jõudis Florence Stephen Temperley „Suveniiriga” („Souvenir”) Broadwayle. Samal aastal esietendus Londonis West Endis Peter Quilteri „Hiilgav!” („Glorious!”), mida on esitatud neljakümnes riigis ja kahekümne seitsmes keeles.

Nüüd toob aga Florence Foster Jenkinsist loodud film talle varasemast oluliselt enam tähelepanu. Nicholas Martini stsenaarium, mis keskendub leedi muusikalise odüsseia viimastele, kulminatsiooniaastatele, on meelitanud filmis osalema kinolina

suurimad staarid. Meryl Streep, kes on teeninud rohkem Oscari nominatsioone kui ükski teine näitleja kogu filmiajaloos (praeguseks üheksateist, millest ta on võitnud kolm), kehastab võluvalt seda taltsutamatu naist, kes inspireerib muretult tuhandeid, märkamata – ja kuulmata – kõiki neid takistusi, mis tema teele satuvad. Tema kehastatud Florence muudab maailma rõõmsamaks. Hugh Grant teeb oma karjääri liigutavaima etteaste, mängides elurõõmsat, ent tundlikku St Clair Bayfieldi. Äärmiselt haaravalt kehastab Cosme McMooni Simon Helberg. Režissööriks on Stephen Frears, kelle eelmiste tööde hulka põnevatest naistest kuuluvad ka „Ohtlikud suhted” („Dangerous Liaisons”), „Kuninganna” („The Queen”) ja „Philomena”. Proua Jenkins oleks niisuguse tähelepanu üle suurt elevust tundnud.

Florence Foster Jenkins tundub selle jaoks ideaalne, kuna tal oli eriline anne oma isikuga seonduvat üle dramatiseerida. Film, nii nagu filmid peaksidki, võtab faktid ja seob need meelelahutuslikuks tervikuks, mis toob seekord esile tema isiksuse pigem koomilise ja süütu külje. Stsenariumis mainitakse paljusid Florence'i naljakaid iseärasusi – tema söögitoa toole, millel olid väidetavalt surnud Ameerika suurkujud, teravate asjade foobiat, vanni pandud lõputut kartulisalativaru ajal, mil ta ise teiste meelt lahutas. Nicholas Martini stsenaariumi on sisse toodud ka palju kõrvaltegelasi leedi elust: Carlo Edwards, kes andis talle saladuskatte all laulutunde; St Clair Bayfieldi armuke Kathleen; Carnegie Halli kontserdist järgmisel hommikul ilmunud arvustuse autor Earl Wilson. Põgusalt on ekraanil isegi suur maestro Toscanini ja Tallulah Bankhead, kes vähemalt filmis küll Carnegie Halli jõuab.

Samal ajal kui filmipublik avastab Florence'it kinolinal, püüab see biograafia jõuda tagasi algusesse ja lahata raskusi selles ebatavalises elus, mille suurim draama nägi päevavalgust alles lõpus.